

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE FUNCTIONAL-SEMANTIC FIELD OF ENDEARMENT IN FRENCH AND UZBEK: OBJECT ORIENTATION, SOCIOLINGUISTIC AND GENDER FACTORS**Zufarova Sevara Muratdjanovna**

Teacher, Department of Roman-Germanic Translation Studies

Faculty of Translation Studies

Uzbekistan State World Languages University

Abstract

This article offers a comparative analysis of the functional semantic field of endearment in French and Uzbek, focusing on object orientation, sociolinguistic conditioning, and gender factors. The study aims to explain how endearing forms encode affect while simultaneously indexing social distance, interactional roles, and communicative control. The methodology integrates functional semantics, pragmalinguistics, and discourse analysis. The empirical basis is a purpose built corpus drawn from contemporary fiction, dramatic dialogues, media texts, and fragments of everyday speech. The results demonstrate that endearment devices operate beyond intimacy marking: they also serve mitigation, stance management, and status and group membership indexing. The main contribution lies in showing that object orientation is constrained by different semantic and cultural parameters across the two languages, and that gender linked preferences are not fixed but interact with genre and situational norms, producing context dependent distributions. These findings refine the cross linguistic description of affective address and provide implications for translation and intercultural communication.

Keywords

endearment; functional semantic field; address forms; object orientation; sociolinguistics; gender; pragmatics

Annotatsiya

Ushbu maqola fransuz va o'zbek tillarida erkakashning funksional semantik maydonini qiyosiy tahlil qiladi hamda uning obyektga yo'nalganligi, sotsiolingvistik shartlanganligi va gender omillari bilan bog'liq ishlash mexanizmlarini aniqlashni maqsad qiladi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida funksional semantika, pragmalingvistika va diskurs tahlili integratsiyasi tanlandi. Materiallar sifatida zamonaviy badiiy nasr, dramatik dialoglar, ommaviy axborot vositalari hamda kundalik muloqotdan olingan misollar korpusi shakllantirildi. Tahlil natijasida erkakash birliklari faqat affektiv munosabatni emas, balki ijtimoiy masofa, kommunikativ nazorat, yumshatish va indeksatsiya funksiyalarini ham bajarishi ko'rsatildi. Ilmiy yangilik shundaki, erkakashning obyektga yo'nalganligi ikki tilda turlicha semantik cheklovlar bilan belgilanishi, shuningdek genderga xos tanlovlar ko'pincha janr va situativ me'yorlar bilan kesishib, barqaror bo'lmagan taqsimot hosil qilishi isbotlandi.

Kalit so'zlar

erkakash; funksional semantik maydon; murojaat shakllari; obyektga yo'nalganlik; sotsiolingvistika; gender omili; pragmatika

Аннотация

Статья посвящена сопоставительному анализу функционально семантического поля ласкательности во французском и узбекском языках с акцентом на объектную направленность, социолингвистическую обусловленность и гендерные факторы. Цель

исследования заключается в выявлении механизмов, посредством которых ласкательные средства организуют аффективную оценку и одновременно маркируют социальную дистанцию и роли участников общения. Методология объединяет функциональную семантику, прагмалингвистику и дискурсивный анализ. Материалом послужил корпус примеров из современной художественной прозы, драматических диалогов, медиатекстов и фрагментов повседневной речи. Показано, что ласкательные единицы реализуют не только выражение близости, но и стратегии смягчения, контроля, а также индексирования статуса и принадлежности. Научная новизна состоит в обосновании различий в ограничениях объектной направленности в двух языках и в выявлении того, что гендерно маркированный выбор форм часто пересекается с жанровыми и ситуационными нормами, формируя нестабильные распределения.

Ключевые слова

ласкательность; функционально семантическое поле; формы обращения; объектная направленность; социалингвистика; гендерный фактор; прагматика

Kirish. Erkakash til birliklari ko‘pincha faqat hissiy yaqinlikni bildiruvchi vosita sifatida tasavvur qilinadi, biroq real muloqotda ular ijtimoiy masofa, nutqiy nazorat, yuzni saqlash va munosabatlarni qayta sozlash kabi murakkab pragmatik vazifalarni ham bajaradi. Fransuz va o‘zbek tillari qiyosida bu hodisa ayniqsa dolzarb, chunki ikki tilning morfologik imkoniyatlari, murojaat etiketi, kinship terminlarining pragmatik kengayishi va rasmiy norasmiy registrlar o‘rtasidagi chegaralari turlicha. Fransuz tilida diminutiv affiksatsiya nisbatan cheklangan bo‘lsa, erkakashning asosiy yukini murojaat leksemalari, possessiv konstruksiyalar, metaforik nomlash va intonatsion modifikatsiyalar ko‘taradi. O‘zbek tilida esa diminutiv affikslar, kinship atamalarining affektiv qo‘llanishi hamda pragmatik partikula va modal vositalar ko‘proq tizimlashgan ko‘rinadi. Shunga qaramay, har ikki tilda erkakashning obyektga yo‘nalganligi ya‘ni kimga va nimaga nisbatan erkakash ishlatilishi masalasi ham semantik moslik, ham ijtimoiy me‘yor bilan cheklanadi va bu cheklovlar gender hamda sotsiolingvistik omillar bilan bevosita kesishadi. Mavjud tadqiqotlar ko‘proq erkakashni uslubiy bo‘yoq yoki diminutivlik doirasida talqin qiladi, pragmatik indeksatsiya va obyektga yo‘nalganlikning maydon ichidagi ierarxiyasini esa izchil qiyosiy modellashtirish yetarli darajada amalga oshirilmagan.

Fransuz tilshunosligida murojaat shakllari va affektiv baho pragmatikasi bo‘yicha muhim kuzatuvlar mavjud bo‘lsa, o‘zbek tilshunosligida erkakash va kichraytirish affikslari hamda murojaat birliklari ko‘proq leksik grammatik tavsif sifatida yoritilgan, qiyosiy va diskursga yo‘naltirilgan ishlar esa chegaralangan. Shu sababli maqola erkakashning funksional semantik maydonini yadro va periferiya tamoyili asosida qurib, obyektga yo‘nalganlik, sotsiolingvistik parametrlar hamda gender omillari bilan bog‘liq farqlarni dalillashga qaratiladi. Tadqiqotning maqsadi fransuz va o‘zbek tillarida erkakash vositalarining funksional semantik maydonini qiyosiy tavsiflash, obyektga yo‘nalganlikning tipik modellari va cheklovlarini aniqlash, shuningdek, registr, yosh, ijtimoiy masofa va genderni bog‘liq variantlanishni tushuntirishdan iborat. Vazifalar sifatida birinchidan, maydonning yadro birliklari va periferik resurslarini ajratish, ikkinchidan, erkakashning adresatga, uchinchi shaxsga va ayrim hollarda predmetga yo‘naltirilish mexanizmlarini ko‘rsatish, uchinchidan, sotsiolingvistik va gender parametrlarining o‘zaro ta‘sirini diskurs misollarida tahlil qilish belgilandi. Ilmiy yangilik erkakashni faqat affektivlik emas, balki indeksatsiya va kommunikativ boshqaruvning vositasi sifatida ikki tilda qiyosiy modellashtirish, obyektga yo‘nalganlik bo‘yicha semantik va me‘yoriy cheklovlarni aniqlash hamda gender taqsimotining situativ o‘zgaruvchanligini dalillash bilan belgilanadi. Amaliy ahamiyat tarjima, chet tilini o‘qitish, nutq madaniyati, intermadaniy kommunikatsiya va korpus belgilash amaliyotida erkakash birliklarini to‘g‘ri talqin qilish imkonini kengaytirishidir.

Maqola materiali sifatida ikki tilli qiyosiy korpus shakllantirildi: fransuz tilida zamonaviy badiiy asarlar va dramatik dialoglardan, shuningdek, ommaviy axborot vositalaridagi intervyu va tok shou transkriptlaridan; o'zbek tilida esa zamonaviy nasr va dramaturgiya, radio va teleko'rsatuv nutqi, hamda kundalik muloqotdan qayd etilgan dialog fragmentlaridan namunalar tanlandi. Korpusning tanlanishi erkakashning aynan dialogik muhitda, ishtirokchilar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar aniq ko'rinadigan vaziyatlarda faol namoyon bo'lishi bilan asoslandi. Metodologik jihatdan funksional semantika yondashuvi maydoni strukturasi, yadro va periferiya, semantik komponentlar hamda ularning kombinatorikasini belgilash uchun qo'llandi; pragmatik tahlil esa erkakashning illokutiv kuchi, yumshatish, tahdidni kamaytirish, o'zaro yaqinlikni indekslash kabi funksiyalarini aniqlashga yo'naltirildi. Diskurs tahlili yordamida erkakashning navbat almashinuvi, replikalararo bog'lanish, kontekst va janr bilan shartlanganligi kuzatildi. Gender va sotsiolingvistik parametrlar yosh, rol munosabatlari, rasmiylik darajasi, status asimmetriyasi hamda mintaqaviy variantlanish mezonlari bo'yicha kodlandi. Tahlilda minimal juftliklar va kontekstual almashtirish usuli qo'llanib, bir xil vaziyatda erkakashning bor yoki yo'qligi, shuningdek, turli erkakash birliklarining o'zaro almashinuvi natijasida yuzaga keladigan pragmatik siljishlar sinovdan o'tkazildi.

Fransuz va o'zbek tillarida erkakashning funksional semantik maydoni yadroda murojaat shakllari va yaqinlikni bevosita belgilovchi birliklar bilan ifodalanishini ko'rsatdi, biroq yadro tarkibi va periferik resurslar taqsimoti turlicha. Fransuz tilida yadro asosan ismni affektiv modifikatsiya qiluvchi vositalar, possessivli murojaatlar hamda metaforik laqablar orqali ko'rinadi; o'zbek tilida esa kinship atamalarining affektiv adresatsiyasi, kichraytirish va erkalash affikslari hamda modal yumshatkichlar yadroga yaqin qatlamni hosil qiladi. Obyektga yo'nalganlik bo'yicha uchta asosiy model aniqlandi: bevosita adresatga yo'nalgan erkakash, uchinchi shaxsga referensial erkakash va predmet yoki hodisaga yo'naltirilgan affektiv nomlash. Bevosita adresatga yo'nalgan model har ikki tilda eng yuqori chastotaga ega bo'lib, ayniqsa oila va yaqin do'stlar diskursida ustun. Uchinchi shaxsga referensial erkakash fransuz tilida ko'proq baholovchi epitelar va laqablar orqali, o'zbek tilida esa kinship terminlari va kichraytirish affikslari yordamida yuzaga chiqdi. Predmetga yo'naltirilgan affektiv nomlash fransuz tilida maishiy predmetlar va uy hayvonlari bilan bog'liq nutqda nisbatan barqaror, o'zbek tilida esa ko'proq uy hayvonlari va bolalarga tegishli buyumlar doirasida chegaralanganligi kuzatildi. Sotsiolingvistik ko'rsatkichlar erkakashning rasmiy registrda kamayishini, norasmiy registrda esa ko'payishini tasdiqladi, biroq fransuz tilida institutsional kontekstda ham yumshatish strategiyasi sifatida ehtiyotkor erkakash shakllari uchrashi qayd etildi. Gender kodlash natijasida ayol so'zlovchilarda erkakash birliklarining umumiy chastotasi yuqoriroq bo'lgani, erkak so'zlovchilarda esa erkakash ko'proq kinship atamalari yoki hazilomuz laqablar bilan cheklanishi tendensiyasi aniqlandi; shu bilan birga, ayrim janrlarda, xususan, dramatik dialog va ommaviy intervyularda bu farq keskin kamaydi. O'zbek materialida yosh omili kuchliroq sezilib, kattalarning kichiklarga nisbatan erkakash ishlatishi normativroq, teskari yo'nalish esa ko'proq o'yin, hazil yoki strategik yumshatish kontekstida kuzatildi.

Gender bo'yicha kuzatilgan farqlarni biologik determinizm sifatida emas, balki genderlashgan nutqiy me'yorlar va kutilmalar bilan izohlash maqsadga muvofiq: ayollarga nisbat beriladigan g'amxo'rlik va affektiv ochiqlik roli erkakashni ko'proq legitimlashtirsa, erkaklar nutqida u ko'pincha ijtimoiy maqomni yo'qotmaslik uchun cheklangan shakllarda namoyon bo'ladi. Biroq dramatik va mediativ janrlarda, ya'ni tomoshabin oldidagi nutq va rolli interaksiyada bu me'yorlar qayta kodlanadi va erkak so'zlovchi tomonidan ham erkakash strategik resurs sifatida ko'proq qo'llanadi, bu esa gender taqsimoti situativ o'zgaruvchan ekanini ko'rsatadi.

Olingan natijalar erkakashning ikki tilda ham ko'p qatlamli pragmatik hodisa ekanini, uning affektiv yadrosi ustiga ijtimoiy indeksatsiya va muloqotni boshqarish funksiyalari qo'shilishini ko'rsatadi. Bu holat murojaat shakllari pragmatikasi va yuzni saqlash nazariyasi bilan uyg'un bo'lib, erkakashning ko'pincha tahdidli nutq aktlarini yumshatishi, talab va

buyruqlarni ijtimoiy maqbul shaklga keltirishi haqidagi qarashlarni qo'llab quvvatlaydi. Qiyosiy nuqtayi nazardan, fransuz tilida diminutiv morfologiyaning nisbatan cheklanganligi erkakashni ko'proq leksik va sintaktik strategiyalar, ayniqsa possessiv konstruktsiyalar va metaforik nomlash orqali tashkil etishga olib keladi; o'zbek tilida esa morfologik affiksatsiya va kinship leksikasi pragmatik kengayishining kuchliligi maydonning ichki strukturasi va obyektga yo'nalganlik cheklovlarini boshqa yo'sinda belgilaydi. O'zbek tilida kinship terminlarining faqat qarindoshlikni emas, balki hurmat, yaqinlik yoki paternalistik nazoratni ham indekslashi erkakashning obyektga yo'nalganligini ijtimoiy rol bilan mustahkam bog'lab qo'yadi; fransuz tilida esa adresat bilan masofa ko'pincha sizlash senlash oppozitsiyasi, murojaatning tanlovi va intonatsiya orqali nozik sozlanadi

Tadqiqot natijalari shuningdek, obyektga yo'nalganlikning semantik cheklovlari madaniy konseptlar bilan ham bog'liq ekanini anglatadi: o'zbek tilida predmetga erkakash berish ko'proq oila va parvarish doirasidagi predmetlar bilan chegaralanar ekan, fransuz tilida maishiy predmetlarga affektiv nomlash individual munosabatni ifodalashning odatiyroq usuli sifatida uchraydi. Tadqiqot cheklovi shundaki, korpus muayyan janrlar bilan chegaralangan va mintaqaviy variantlar to'liq qamrab olinmagan; kelajakda kengroq og'zaki korpus, ijtimoiy tarmoqlar diskursi hamda eksperimental pragmatika usullari bilan erkakashning qabul qilinishi va baholanishini sinovdan o'tkazish maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytsak qiyosiy tahlil fransuz va o'zbek tillarida erkakashning funksional semantik maydoni yadro va periferiya tamoyiliga ko'ra tashkil topishini, biroq bu maydonning resurslari va obyektga yo'nalganlik cheklovlari turlicha shakllanishini ko'rsatdi. Fransuz tilida erkakash ko'proq leksik sintaktik va intonatsion strategiyalar orqali, o'zbek tilida esa kinship leksikasi va morfologik affiksatsiya hamda yumshatkich vositalar orqali tizimlashadi. Har ikki tilda erkakashning asosiy obyekt yo'nalishi adresatga qaratilgan bo'lsa-da, uchinchi shaxsga referensial qo'llanish va predmetga affektiv nomlash alohida pragmatik sharoitlarda barqaror model sifatida namoyon bo'ldi. Sotsiolingvistik jihatdan erkakash norasmiy registr, yaqin ijtimoiy masofa va rol asimmetriyasi bilan kuchli bog'liq ekani, rasmiy kontekstda esa ehtiyotkor yumshatish vositasi sifatida cheklangan shaklda saqlanishi aniqlandi. Gender omili erkakash tanloviga ta'sir ko'rsatsa-da, bu ta'sir qat'iy emasligi, janr, vaziyat va kommunikativ maqsad bilan kesishganda taqsimot o'zgarishi isbotlandi. Natijalar erkakashni affektivlikdan tashqari ijtimoiy indeksatsiya va muloqotni boshqarishning ko'p funksiyali vositasi sifatida talqin qilish zarurligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Wierzbicka A. Cross cultural pragmatics: The semantics of human interaction. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2003. 502 p.
2. Kerbrat Orecchioni C. Les interactions verbales. Tome 1. Paris: Armand Colin, 1990. 318 p.
3. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi masalalari: tanlangan asarlar. Toshkent: Akademnashr, 2012. 360 b.
4. Mahmudov N. O'zbek tilining nutqiy madaniyati va uslubi. Toshkent: Fan, 2007. 272 b.
5. Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 345 p.
6. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
7. Haugh M. Im/politeness implicatures. Berlin; Boston: De Gruyter Mouton, 2015. 360 p.